

Varför frågar man efter föräldrautbildning?

Anna Torbiörnsson

Man frågar i dag inte längre om vi skall ha föräldrautbildning — utan har redan kommit ett steg längre: Hur skall föräldrautbildningen se ut?

Vad är det då som har lett fram till kravet på föräldrautbildning?

Förändringar i samhället har i stor utsträckning förändrat levnadsvillkoren för många människor.

Dessa förändringar tas här kortfattat upp ur två perspektiv — barnets och förälderns.

I denna artikel ges en summarisk översikt över olika förhållanden i samhället som förändrats och utvecklats under senare tid. Dessa har samtliga påverkat familjens liv i dagens samhälle. Denna översikt måste främst ses som exempel på förändringar som spelat roll, självfallet finns det också andra faktorer som haft stor betydelse.

Anna Torbiörnsson är psykolog och bedriver sedan två år forskning kring föräldrautbildning vid Pedagogiska Institutionen, Stockholms Universitet, där hon också flera år varit anställd som lärare. Sedan en tid tillbaka är hon även knuten till Barnomsorgsgruppen för att arbeta med teoretiska aspekter i samband med föräldrautbildning.

Tecken på behov av föräldrautbildning

Tanken med föräldrautbildning är egentligen inte ny. Verksamhet som man kan benämna föräldrautbildning har funnits länge och då gått under olika namn och i olika regi. Det är inte nytt att föräldrar träffas för att tala med varandra, utbyta erfarenhet och knyta kontakter.

Men det har under de senaste åren skett en kraftig ökning i intresset för familjer, föräldrar och barns roll i vårt samhälle. Begreppet föräldrautbildning har myntats och kravet på densamma vuxit sig allt starkare. Denna ökning av intresset speglas i att många olika förbund och organisationer planerat och startat föräldrautbildning i

olika stor skala. Det speglas också i att det under de senaste åren kommit en mängd böcker inom detta område. Det finns i dag ett stort utbud på material kring frågor om familj, barn och föräldrar.

Det har förts en debatt i massmedia — i många fall har man lämnat stort utrymme för frågor med anknytning till föräldrautbildning.

Sedan slutet på 1960-talet har det också väckts ett flertal motioner i riksdagen och Barnomsorgsgruppen har bl a fått uppgifter att utreda frågan om föräldrautbildning. Barnomsorgsgruppen tar i sitt diskussionskapitel om föräldrautbildning upp barnfamiljernas situation och behov idag.

Det finns också flera forskningsrapporter som berör föräldrautbildning. Forskarna har ur olika utgångspunkter gripit sig an detta ämne.

Detta intresse för föräldrautbildning är inte unikt för Sverige — det förekommer med stor intensitet i en rad olika länder.

Våren 1975 deltog jag i en konferens anordnad av "The federation for Parent Education" i Menton, Frankrike.

Detta är ett förbund som bildades på franskt initiativ 1964 av representanter från 25 länder. Idag är det drygt 40 länder från samtliga kontinenter anslutna. Föräldrautbildning är förbundets fundamentala uppgift.

Jag slogs vid konferensen av hur långt man kommit i en del länder och hur lika man arbetade med utbyggnaden av föräldrautbildning. Trots stora skillnader av kulturell, politisk, religiös, social och ekonomisk natur fanns det också likheter i närmandet till föräldrautbildning: Man var medveten om vikten av att ge barnen bättre uppväxtvillkor, och såg föräldrautbildning som ett medel att nå det.

Att det finns tecken på ett behov av föräldrautbildning är alltså ganska uppenbart.

Men varför frågar man efter föräldrautbildning

i dag? Vilka behov vill man därigenom tillfredsställa?

Jag har sedan en tid i mitt forskningsarbete med föräldrautbildning sökt gripa mig an dessa frågeställningar, försökt förstå vad ökningen av intresset — som utan tvivel finns — bottnar i.

I dag talar vi inte om, om vi skall ha föräldrautbildning, vi har kommit ett steg längre — vi talar om: Hur skall föräldrautbildningen se ut?

Men för att kunna besvara den frågan krävs att vi vet vilka behov man genom en allmän föräldrautbildning vill tillfredsställa.

Jag tror att det är nödvändigt att gå en tid tillbaka i utvecklingen och se hur olika faktorer i samhället har påverkat föräldrar och familjer för att förstå hur behovet av och kravet på föräldrautbildning vuxit sig allt starkare.

Alla de förändringar i samhället som har lett till utveckling — i både positiv och negativ bemärkelse — har påverkat föräldrar och deras barn och haft en effekt på människors levnadsförhållanden.

Kraftiga strukturuomvandlingar i dagens samhälle spelar stor roll för hur familjen i dag har det i vårt land.

Förändringar i samhället i relation till barnet

Synen på barnet i dag skiljer sig från hur man betraktade barn tidigare. Barnet lever ofta i en miljö bestående bara av kvinnor och andra barn, man anser att barnet inte har något att komma med eller ge, man räknar inte med barn och många barn växer upp i en mycket snäv barnmiljö. Man kräver plötsligt att barnet skall vara vuxet, ta ansvar och klara sig själv när det är i 18-årsåldern. Vi har gjort barnen onyttiga i vårt samhälle i stället för att se dem som en resurs (Liljeström, 1974).

Jag är inte av den åsikten att barn förr i tiden hade det bättre än barnet i dagens samhälle. Dåtidens familj skildras allt för ofta på ett idylliserande sätt som jag tror är oriktigt. Men frågan, hur har barnet det i dagens samhälle? tror jag är relevant.

Synen på barnuppfostran har också förändrats. De ideal som tidigare förekom som var baserade på lydnad och auktoritet har gett vika. Men för-

äldrar har inte fått något annat att rätta sig efter i stället. Detta har lett till en ganska stor osäkerhet i relation till uppfostran av barnet, en ängslan och tveksamhet.

Dagens förälder ifrågasätter de uppfostringssätt som tidigare generationer har tillämpat och som har använts på dem själva.

Modern psykologi har nått fram till en stor del av befolkningen. Tidigare ansåg man att barnet utvecklades fram tills det blev vuxet med föräldrarna som förebild. I dag är man medveten om att en utveckling sker fram tills dess man dör. (Cullberg, 1975)

Barnmisshandel existerar fortfarande i Sverige. I undersökningar om barnmisshandel så möter man barn som far illa, vanskötta barn, barn som blivit slagna och lämnade ensamma.

Utbyggnaden av daghem har också lett till en centrering kring frågor som har samband med barn och uppfostran av dem. Många barn växer i dag upp i olika miljöer med olika krav och normer.

Barn kan ju inte föra sin egen talan — andra måste tala för dem. Det har lett till att många har beskrivit barnens situation — men inte lika många gritip sig an konsekvenserna av att barn i dag ofta lever separerade från samhället i övrigt. Ganska få barn vet t ex hur föräldrarnas arbetsplats ser ut. Det är vanligt att barnen inte får vara med, de upplevs som besvärliga.

Jag tror att en del av de ovan kortfattat skisserade punkter jag nämnt har spelat roll i utvecklingen av tanken på föräldrautbildning. Vi är medvetna om att alla barn i dag inte har det bra — och hoppas att föräldrautbildning skall kunna komma att fungera som ett medel till att förbättra barnens villkor i vårt samhälle, att föräldrar skall få lite hjälp att förstå barnen och se deras rätt att växa upp på ett harmoniskt sätt.

Förändringar i samhället i relation till föräldern

Familjens funktion och struktur skiljer sig ganska mycket i dag från hur det tidigare har varit.

Det är en rad olika krafter som har format den moderna familjen.

Djupgående strukturuomvandling har lett till att

en familjemedlems olika funktioner separerats från varandra, man måste ha en förmåga att psykiskt dela sig i olika sektorer, en för familjen, make och far, en som försörjare — arbetare, en för fritiden och en som samhällsmedborgare. Alla olika aktiviteter kopplade till de olika funktionerna sker på olika platser — långt från varandra. Många måste jakta och stressa för att hinna emellan de olika typerna av aktiviteter. (Liljeström 1975).

Detta har lett till att föräldrarollen har separerats från andra funktioner. Det medför osäkerhet och ångslan i relation till uppfostran av barnen.

Familjen har i dag endast kvar en del av sina tidigare funktioner. Förutom fortplantning är den förmedlare mellan barn och samhälle och den utgör den viktigaste — ofta den enda — sektorn för känslomässigt liv. Föräldrarnas uppgift är att svara för socialisering av barnen samt tillfredsställa dem emotionellt.

Tidigare hade familjen många fler funktioner. Familjen har utvecklats till en konsumtionsenhet från en produktionsenhet. (Guvå, 1976).

Familjestrukturen har också förändrats. I genomsnitt är familjen idag mindre än tidigare. En utveckling har skett från storhushåll till små kärnfamiljer. Eftersom familjens storlek har reducerats, har möjligheten till att upprätta olika relationer för medlemmarna i familjen begränsats.

Familjegruppen är mindre men fortfarande skall den svara för tillfredsställelse av en rad viktiga behov. Detta har lett till svårigheter för både barn och föräldrar. Detta har också medfört ökade krav på familjemedlemmarna.

Differentiering av arbete och bostad har ökat arbetsbördan för många i dag. Långa resor till och från arbetet har avsevärt förlängt arbetsdagen i storstadsregionerna. I de familjer där båda föräldrarna förvärvsarbetar på heltid är ofta arbetsbördan mycket betungande. Många har allt för lite tid för samvaro med sina barn. Det påverkar dem också så att tiden att umgås med andra vuxna blir knapp.

Att kvinnor i allt större utsträckning börjat förvärvsarbeta har också i hög grad spelat roll för utvecklingen av föräldrarollen i dag. Trots att kvin-

"Vilka värderingar skall de barn rustas med som växer upp mätta och hälsokontrollerade, med barnbidrag, skräpkultur, lång obligatorisk skolgång och studiemedel, i en värld där 230 miljoner barn svälter?"

Rita Liljeström i Barnmiljöutredningens rapport.

nor ofta arbetar lika mycket som män så lever gamla könsroller kvar. Grovt skissat betraktas ofta mannen som produktiv, lönsam och samhällsnyttig medan kvinnan ses som konsumerande, olönsam och emotionell.

Män är orienterade mot arbetet medan kvinnor mot familjen. (Holter, 1975).

Detta har medfört att det alltjämt är det vanliga att kvinnan tar på sig ansvaret för barnen och hemmets skötsel, även när båda föräldrarna arbetar lika mycket. Kvinnan har tidigare varit skild från männens värld, arbetslivet och det offentliga livet. Utvecklingen har emellertid gått dithän att det nu inte bara är kvinnan i familjen utan hela familjen som allt mer isoleras från andra familjer i grannskapet och bor långt från släkt och barnomsvänner.

Tendensen mot familjens allt mer isolerade funktion har bl a sin grund i arbetsprocessens splittring och i bostadssegregerade områden.

Samhällets urbanisering och krav på geografisk rörlighet har spelat stor roll för familjens levnadsbetingelser. Det är i dag vanligt att barn flyttar flera gånger under sin uppväxt. Självfallet spelar flyttning stor roll för familjens alla medlemmar. Det leder ofta till osäkerhet att komma till en ny miljö med liten möjlighet till personliga relationer, vilket i sin tur leder till kontaktlöshet. Detta har också bidragit till att avståndet till den äldre generationen vuxit. Det är i dag vanligt att far- och morföräldrar bor långt bort. Det geografiska avståndet har ofta medfört ett emotionellt avstånd.

Den moderna bostadsmiljön består ofta av stora höghus i förorter, och en för övrigt ganska steril och ovänlig miljö. Ofta är bostadsområdena homogena vad gäller ålder och grupptillhörighet. Detta har lett till att bryta sönder för människor

viktiga sociala kontakter tex mellan intressegrupper, släktingar och kamrater. Bostadsområdena har allt mer utvecklats till en plats där man äter och sover.

Den moderna bostadsmiljön har blivit ytterligare ett led i familjernas isolering och privatisering och bidragit till en stor brist på vuxenkontakter för föräldrarna.

Man kan se familjen som en tillflyktsort undan prövningar och konflikter i samhället utanför familjen. Det är bara i familjen som en människa är helt säker. All otrygghet som skapas utanför familjen skall motverkas inom familjen. Detta förhållande ökar familjens isolering.

Varför föräldrautbildning

Jag har ovan gett en översikt över olika faktorer tex föräldrarollens separation från övriga funktioner, bostadsmiljöns utformande, arbetslivets utformning, kravet på geografisk rörlighet, avståndet mellan generationer och familjens privatisering och isolering, alla har bidragit till en stor brist på vuxenkontakter för dagens föräldrar.

Holter talar om socialt nätverk, som hon definierar: "de personer familjemedlemmarna var för sig eller tillsammans känner, umgås, har ett mer eller mindre nära förhållande till" (Holter 1975, sid 169). Det är viktigt att människan lever i ett nät av sociala kontakter. Men de faktorer jag ovan har presenterat har lett till att för många i vårt samhälle har antalet kontakter reducerats till ett minimum.

Tanken på en allmän föräldrautbildning som har vuxit sig allt starkare i vårt samhälle har ett samband med alla dessa förändringar. Eftersom det är en svår uppgift att vara förälder kräver föräldrar i dag någon form av hjälp. Föräldrautbildning kan då vara en hjälp till självhjälp. Föräldrautbildning i sig kommer inte att lösa problem. Men genom att föräldern ges ökad möjlighet till kontakt och samvaro med andra vuxna, — det sociala nätverket breddas — kan det leda till förståelse för situationen som förälder, solidaritet med andra och större chans att ta itu med och se lösningen på de egna problemen.

Man kan också se föräldrautbildning som en

form av kompensation för föräldrar, en kompensation av de brister i stimulans och kontakt som förekommer i arbetsliv och bostadsmiljö. Den lilla familjegruppen klarar inte alla de påfrestningar som finns i samhället. Det behövs för människan mer utrymme för utbyte av erfarenheter och känslomässig kontakt och kommunikation med andra. Föräldrautbildning kan leda till utvecklande av ett tätare socialt nätverk.

Bakgrunden till behovet av föräldrautbildning måste också ses mot barnens villkor i samhället, att det finns många barn som far illa. Föräldrautbildning kan då ses som en förebyggande åtgärd från samhällets sida.

Det är emellertid viktigt att inte betrakta föräldrautbildning separat utan i samband med andra familjepolitiska åtgärder i samhället.

Kravet på att familjen skall fungera som en plats för emotionell kontakt leder också till att föräldrarna också utvecklas känslomässigt. Även i detta avseende kan föräldrautbildning spela en stor roll.

Bakgrunden till behovet av föräldrautbildning i vårt land, som jag i denna artikel sökt belysa, visar att behoven kan vara olika, orsakerna är flera.

Jag tror att det är viktigt att vara medveten om detta för att förstå hur komplicerat det är att förstå var föräldrautbildning egentligen är. Man måste se till både barnet och föräldern i samhället.

LITTERATURFÖRTECKNING

- Cullberg, Johan:* Kris och utveckling. Natur och Kultur 1975.
- Guvå, Gunilla:* Barn i Sverige. Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet 1976.
- Holter, Harriet:* Familjen i classesamfunnet. Pax förlag, Oslo 1975.
- Liljeström, Rita:* Uppväxtvillkor. Allmänna förlaget 1974.
- Liljeström, Rita:* Samhället och barns utveckling. SOU 1975: 311.
- Torbiörnsson, Anna:* Att vara förälder i dag. Forskningsrapport. Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet 1975.